

Chuyện Bán Thơ

Các nhà thơ Việt Nam bắt đầu làm quen với việc "bán thơ" (bỏ tiền in thơ mình và tự bán) từ trước 1945. Thời đó, Tản Đà đã than "Văn chương hạ giới rẻ như bèo" và mong được "Gánh thơ lên bán Chợ Trời". Việc "bán thơ" của các nhà thơ ngày nay cũng thật muôn hình muôn vẻ, có nhiều chuyện đáng bàn. Nhưng dù thế nào, đây cũng là cách để thơ tìm đến những người yêu thơ.

"Bán thơ", ở góc độ nào đó là một từ đẹp, thậm chí rất đẹp. Tản Đà thi sĩ từng "Gánh thơ lên bán Chợ Trời!". Bán là cách nói có vẻ đời thực, chứ thơ, cũng như trắng là thứ chỉ để ngắm, để tặng, để dâng hiến... Ngay cả chuyện ra tiệm sách mua một tập thơ của ai đó rồi về tặng người yêu, mượn thơ người khác trao gửi tình cảm của mình cũng là chuyện bất đắc dĩ.

Đọc lại lịch sử văn học, chuyện bán thơ không phải đến thời bây giờ mới có, mà đã có từ thời tiền chiến! Thời đó các nhà thơ đều tự bỏ tiền ra in thơ và tự mang thơ mình đi bán! Nhà văn Quách Tấn kể rằng năm 1939, Hàn Mặc Tử năn nỉ xin tiền mẹ để in tập thơ đầu tay của mình. Bà mẹ rất thương con, nhưng quyền chi tiêu trong gia đình đã trót giao cho người em định đoạt. Để có tiền in thơ, Hàn Mặc Tử đã phải dùng "kế" giả đồ hồn lẩy, đập xô bàn ghế trong nhà, rồi đập đầu vào tường dọa chết, làm cả nhà phát hoảng. Ông em ruột "tay hòm chìa khóa" mới chịu nhả ra 200 đồng bạc (thời đó là khoản tiền có thể mua được một ngôi nhà sang trọng) cho thi sĩ in tập thơ đầu tay Gái quê. Ông tuyên bố với gia đình là mượn, bán thơ xong sẽ bù vốn lại! Ba tháng sau, sau chuyến đi Hà Nội về, Hàn Mặc Tử hớn hờ cầm một xấp tiền gửi vào tay mẹ, khoe: "Tiền con bán thơ" đấy! Bà cụ cầm xấp tiền rung rung! Lần đầu tiên trong đời bà được biết thêm một điều rằng: thơ ca không chỉ là thứ để ngâm ngợi, ru hời giải sầu, mà thơ còn là thứ có thể bán lấy tiền giống như mớ rau, con cá...! Hỡi ôi, món tiền mà chàng thi sĩ tài hoa số một của chúng ta mang về cho mẹ hôm đó đếm lại chỉ có mười lăm đồng, lại toàn tiền lẻ! Để cho con trai được in một tập thơ, người mẹ đã phải bỏ ra số tiền bằng cả một gia tài.

Nhà thơ Việt Nam ta sướng nhất là giai đoạn bao cấp. Thời kỳ này, các nhà thơ không phải bỏ tiền ra in thơ! Nhà thơ "có thể bài" của Nhà nước nhiều không nhớ hết! Họ được Nhà nước in thơ theo chế độ bao cấp. Tùy theo chức vụ, tuổi tác trong làng văn... mà "xếp hàng" lần lượt! Có nhà thơ 60 tuổi rồi mà tính vòng quay xếp hàng thì phải 60 năm nữa may ra mình mới được in nửa tập thơ! Bù lại, các nhà thơ chẳng ai phải bận tâm hay xót xa với số vốn Nhà nước bỏ ra in thơ và mua thơ cho mình. Thật là tiện lợi và sang trọng. Chả thế mà cuốn thơ nào cũng có số lượng in tới năm, bảy nghìn bản. Dầu sao đó cũng là thời vương giả nhất của thơ ca, trên góc độ thơ là cái đẹp, phải được nâng niu, chiều chuộng.

Từ khi đất nước bước vào kinh tế thị trường thì cuộc sống thơ ca sôi động hơn, thực chất hơn. Các nhà thơ lại tự bỏ tiền ra in thơ và tự mang thơ mình đi bán. Đó là một dấu hiệu đổi mới trong "cơ chế thi ca". Thơ in ra nhiều sẽ kích thích sáng tạo! Sự kiểm chứng khắt khe của thị trường sẽ cảnh tỉnh biết bao người đang đi nhầm vào "vương quốc" thơ. Nó tiết kiệm cho Nhà nước, xã hội và các gia đình biết bao công sức, giấy má, thời gian và tiền bạc! Nhà thơ Hải Bằng (vừa quá cố) làm thơ từ năm 1948 trong chiến khu Ba Lòng, thế mà mãi đến năm 1980, khi ông 50 tuổi mới được in bao cấp nửa tập thơ. Từ năm 1988 đến năm 1998, nhờ phương châm "lấy thơ nuôi thơ", ông đã liên tục xuất bản được 12 tập thơ. 10 năm qua, nhờ cách tự bỏ vốn in, tự phát hành, hàng trăm nhà thơ trẻ trong cả nước đã sớm trình làng những tập thơ với thi pháp mới mẻ, rất được bạn đọc tán thưởng, nhờ đó mà sớm khẳng định tên tuổi người viết trên thi đàn khi còn rất trẻ, chứ không như thời bao cấp gần 50 tuổi, 20 năm làm thơ rồi mà vẫn bị gọi là "nhà văn trẻ", chỉ vì một lý do duy nhất là anh chưa có tập thơ trình làng.

Tuy nhiên, việc tự bỏ vốn in thơ, và tự bán thơ hôm nay cũng có quá nhiều điều cười ra nước mắt! Mỗi năm cả nước có tới 600-700 tập thơ được in ra, nghĩa là mỗi ngày bình quân hai tập thơ được ấn hành. Tổng công ty Phát hành sách Việt Nam cũng như các công ty con ở các tỉnh lúc đầu có nhận phát hành chút ít cho các tác giả, về sau chỉ nhận ký gửi, đến vài năm lại đây thì ký gửi cũng bị từ chối với lý do thơ

bán không được lại chiếm mất chỗ của các ấn phẩm khác! Do không được phát hành rộng rãi nên thơ tác giả Huế thì Huế đọc, Hà Nội thì Hà Nội đọc, tỉnh lẻ thì tỉnh lẻ đọc. Từ đó dẫn đến sự bình giá thơ của một số nhà phê bình cũng theo kiểu phiến diện, chỉ thấy, chỉ đọc, chỉ phán về năm bảy tập thơ chung quanh mình! Thế là các tác giả phải tự đi bán thơ mình.

Chuyện bán thơ xứ ta vừa qua có quá nhiều chuyện cười ra nước mắt! Có lần, nhà thơ Vĩnh Nguyên ở Huế, vào nam đi rao bán tập thơ Tình yêu đầu có muôn màng vừa mới in của mình. Anh mang theo một ba lô thơ như người bán thuốc dạo. Anh chọn tuyến xe đường dài Sài Gòn - Đà Lạt vì cho rằng đây là tuyến đường nên thơ nhất. Bán thơ rong là một lối du ca tài tử và thi vị!

Năm 1989, Hồng Nhu từ Nghệ An chuyển về công tác ở Huế, hăng hái bỏ tiền tin tập thơ Ngẫu hứng về chiều. Một công ty phát hành sách ở phía nam thương nhà thơ, nhận phát hành giúp trăm cuốn (10% số sách in), nhưng phải bằng cách "đổi thơ lấy tiêu thuyết!". Thế là thay bằng nhận tiền bán thơ, Hồng Nhu phần khởi khuôn về mấy chục cuốn tiêu thuyết thời thượng của Mỹ latin vừa mới dịch! Bán tiêu thuyết đầu sao còn dễ hơn bán thơ - Nhà phát hành sách bảo vậy. Nhưng hồi ôi, khi ra tới Huế thì cuốn tiêu thuyết trên đã bão hòa trên các quầy sách, nhà thơ đạp xe đi bỏ mỗi khắp phố cũng chẳng ai nhận bán.

Có lần tôi ra Hà Nội, ghé Hội Nhà văn. Gặp nhau chưa kịp hỏi thăm sức khỏe, nhà thơ Nguyễn Hoa đã chào bán ngay tập thơ Mưa Thuận Thành của Hoàng Cầm. Tôi chưa kịp mừng vì mua được tập thơ ưng ý, đã nghe Nguyễn Hoa than: "Anh Hoàng Cầm phải gò lưng ký tặng vào từng cuốn một, bán vẫn khó chạy! Bán thơ là thế đấy! Ra văn mà bán chẳng ra tiền - Cái nghiệp văn chương nghĩ thật phiền (Tản Đà).

Vài ba năm lại đây, các nhà thơ Việt Nam dường như đã phát hiện ra một phương thức bán thơ mới, "hiệu quả" hơn. Đó là cách mang thơ đến các doanh nghiệp, cơ quan, trường học... "bỏ mồi" mỗi nơi mười mười lăm cuốn, ép các thủ trưởng trả tiền! Thương các nhà thơ nghèo, chẳng thủ trưởng nào từ chối một vài trăm ngàn đồng tiền mua thơ. Mỗi tỉnh nhỏ tính sơ sơ cũng tới 200 cơ quan, doanh nghiệp... một "thị trường" ngon lành cho thơ! Khổ nỗi thơ mua xong thủ trưởng liền cho thơ vào tủ, không biết có đọc câu nào không! ở tỉnh Q. năm rồi có tới chục tập thơ in ra, với số lượng 1.000 bản/tập. Nghĩa là các thủ trưởng phải mười lần chi tiền mua thơ và mười lần cất thơ vào tủ! Thấy thơ bán kiểu này "ngon", có tác giả bán xong nghìn cuốn, còn tự in nổi thêm nghìn nữa cũng bán hết sạch! Giá các tập thơ tác giả tự định nên rất dễ biến hóa. Đa số các nhà thơ định giá 10-15 nghìn đồng/tập thơ 64 trang. Nhưng cũng có không ít tập thơ với độ dày nói trên đề giá tới 20, thậm chí 25 nghìn đồng! Một ông giám đốc bỏ ra 250.000 đồng để "mua" 10 tập thơ thật chẳng đáng bận tâm, nhưng với nhà thơ bán 1.000 cuốn thơ mỏng với giá ấy, lãi ròng trên 17 triệu đồng là con số không dễ có! Xem thế ai dám bảo rằng thơ ế ?!

Thấy tình cảnh thơ in ra nhiều, thơ bán bị ế phải bán ép, nhiều người, trong đó có không ít nhà thơ đã hoảng hốt kêu lên: "Đây là thời loạn thơ!". Theo thiện ý của tôi, thì đây là thời thơ "trăm hoa đua nở" rất đáng khích lệ. Nếu các biên tập viên ở các nhà xuất bản đọc thơ khắt khe hơn, hẳn sẽ bớt đi được nhiều tập thơ dở trên thị trường. Nhưng không sao, bạn đọc thơ còn khắt khe hơn cả nhà biên tập kia! Họ sẽ tự chọn lọc lấy cho mình những câu thơ, bài thơ hay nhà thơ tâm đắc của mình. Tôi thường tự nhủ rằng, từ trong nguồn cội, thơ là thứ không phải để bán. Đối tượng của thơ thường hẹp. Vì đã là tiếng lòng bao giờ cũng thì thầm. Nhưng sinh ra nhà thơ lại sinh ra những người đồng cảm. Thế là sinh chuyện in thơ để bán. Một người làm thơ có được vài ba trăm người yêu thơ mình, mua thơ mình đã là quý lắm! Thơ không bao giờ ế! Thơ là tình yêu vĩnh hằng!